

INLEIDING

Hoe zorgen we ervoor
dat alle leerlingen leren?

Hoofdstukschema: Inleiding

Het is lastig om alle leerlingen te laten leren

We proberen alle leerlingen aan het leren te krijgen door:

- Te overtuigen
- Te straffen en te belonen
- Veranderingen gemakkelijk en verleidelijk te maken
- Gewoontes te bevorderen

Deze strategieën kunnen we combineren om succesgewoontes te vormen

We leren hoe we leerlingen aan het leren kunnen krijgen door trial-and-error, tips en trucs en door anderen te observeren: dit gaat langzaam en is frustrerend

We kunnen inzichten uit de gedragswetenschappen gebruiken om leerlingen aan het leren te krijgen

Ik heb geprobeerd een bruikbaar boek te schrijven door:

- De nadruk op uitdagingen te leggen
- Een duidelijke structuur te bieden
- Praktische voorbeelden te geven
- Overzichtelijkheid te bieden

Wat ik niet beweer ...

Het is belangrijk om onze impact te onderzoeken

“Waarom ben je te laat?” Een voorbeeld uit het dagelijks leven

Waarom dit boek?

Toen ik pas als leraar begon, vond ik het lastig om mijn leerlingen aan het leren te krijgen. Om iets van mijn lessen op te steken moesten ze naar school komen, luisteren en hun best doen. Sommigen deden dat. Toch had ik iedere les weer moeite: soms met een paar leerlingen, soms met de meerderheid. Mijn eindexamenleerlingen kwamen te laat. Veel van mijn vierdejaars wilden niet luisteren of aan het werk gaan: ze zeiden dat ze geen geschiedenis wilden leren. Mijn eerstejaars leken enthousiast, maar sommige leerlingen vonden het al lastig om relatief eenvoudige opdrachten af te maken. Ik probeerde leerlingen ervan te overtuigen dat ze het moesten proberen, dat ik ze kon helpen, dat de les de moeite waard was. Ik probeerde positief gedrag te bevorderen en basisnormen af te dwingen. Ik probeerde het, maar bij te veel leerlingen schoot ik tekort. Ik werd beter in plannen en toetsen, maar veel van mijn leerlingen hadden daar geen baat bij.

Ik vond het lastig om leerlingen aan het leren te krijgen

Er ligt een generieke uitdaging onder deze individuele ervaringen: de meeste leraren vinden het lastig om al hun leerlingen te laten leren. Een op de drie leraren geeft aan dat er ergens tijdens de laatste les van de dag “vanwege slecht gedrag nauwelijks nog sprake was van lesgeven en leren”.¹ Het verschilt van school tot school, maar niet in grote mate: de helft van de leraren in armere gebieden verwachtte dat gedrag tijdens hun volgende les van grote invloed op het leren zou zijn, en dat gold ook voor een derde van de leraren in rijkere gebieden.² Po-leraren meldden vergelijkbare hoeveelheden verstoringen als vo-leraren,³ en hoewel nieuwe leraren er de meeste moeite mee hebben, kwam het leerproces ook tot stilstand bij een op de vijf leraren met twintig jaar ervaring.⁴ Zoals in één onderzoek werd geconcludeerd:

Leerlinggedrag en het zich onttrekken aan het leerproces zijn problemen die zich *tot op zekere hoogte* op vrijwel alle scholen voordoen. Hoe je leerlingen kunt motiveren om te willen leren, hoe je een rustige, doelgerichte en gemeenschappelijke werksfeer in alle klassen kunt krijgen en hoe je kunt voorkomen dat sommige leerlingen het voor andere verpesten, zijn vragen die voor een groot aantal leraren relevant zijn.⁵

Toch is het zorgen voor een rustige, doelgerichte sfeer slechts de basis: we willen dat leerlingen zelfstandig leren, niet alleen maar instructies opvolgen. En we willen ook dat ijverige en toegewijde leerlingen veranderen, al is het maar zodat ze zichzelf wat minder onder druk zetten.

Alle leraren vinden het in zekere mate lastig om leerlingen te laten leren

De bedoeling van dit boek is jou te helpen leerlingen beter te laten leren, of je nu die worstelende nieuwe leraar bent die ik was, of een ervaren leraar of schoolleider. Het is belangrijk om dit voor elkaar te krijgen: onwenselijk gedrag belemmert leerlingen, verstoort lessen en put leraren uit. Maar terwijl we steeds vaker onderwijswetenschappelijke inzichten op onze lesplannen toepassen, leren we slechts moeizaam en met vallen en opstaan, door naar anderen te kijken of door ideeën uit te wisselen, hoe we onze leerlingen kunnen sturen en motiveren. Echter, naast de onderwijswetenschappen hebben we ook nog de gedragswetenschappen. In dit boek wordt beschreven welke inzichten en praktische strategieën deze gedragswetenschappen bieden om elke leerling aan het leren te krijgen.

In dit boek worden gedragswetenschappelijke inzichten toegepast om elke leerling aan het leren te krijgen

Vier benaderingen om leerlingen te laten leren

1) Overtuigen en uitproberen

In het begin probeerde ik mijn leerlingen ervan te overtuigen dat leren belangrijk was. Talloze uren heb ik besteed aan uitleg over het belang van geschiedenis of bepaalde onderwerpen, of het belang van goed je best doen. Ik zorgde dat het lesplan aansloot bij de interesses en ervaringen van leerlingen. Ik probeerde van alles: posters ophangen waarop leren werd aangemoedigd, leerlingen tot 'rolmodel van de week' uitroepen, leerlingen zelf de antwoorden laten ontdekken. Sommige dingen werkten: leerlingen vonden het bijvoorbeeld fijn om tot rolmodel van de week te worden uitgeroepen. Andere dingen waren niet zo effectief: een groep tweedejaars wist één fantastische zelfgestuurde les voor elkaar te krijgen, maar kon dit succes nooit herhalen. Ik raakte uitgeput. Misschien heb ik een paar leerlingen van mening doen veranderen. Ik heb ook geen spijt van mijn pogingen, ik vind nog steeds dat we leerlingen moeten laten inzien waarom leren waardevol is. Maar mijn experimenten en pogingen tot overreding zorgden niet voor een rustige klas, laat staan dat elke leerling erdoor geïnspireerd raakte.

Overtuigen kan helpen, maar het is niet genoeg

2) Straffen en belonen

Toen ik door mijn geduld, enthousiasme en verbeelding heen was, nam ik mijn toevlucht tot straffen en belonen. Als idealistische nieuwe leraar had ik gehoopt dat te kunnen vermijden: ik dacht dat ik al mijn leerlingen kon overhalen te leren. Maar in plaats daarvan begon ik standjes te geven, liet ik ze binnenblijven en nablijven. Tegelijkertijd beloofde ik degenen die zich goed gedroegen: ik gaf ze een compliment, belde hun ouders of vertelde het aan hun mentoren. Dit werkte – in zekere mate – maar het bleek zeer vermoeiend om leerlingen zover te krijgen dat ze meewerkten. Bijvoorbeeld: ik kreeg al mijn tweedejaarsleerlingen zover dat ze elke week hun huiswerk maakten, maar alleen door dat in de klas

te controleren (ten koste van het lesgeven) en leerlingen binnen te laten blijven als ze het niet hadden gemaakt. Dat kon ik niet bij alle groepen doen. Mijn aanpak bleek ook emotioneel uitputtend te zijn: hij leidde tot onenigheid en wrok en maakte latere lessen zwaarder. Straffen en belonen kan helpen maar is lastig vol te houden, het is niet genoeg om elke leerling te laten leren.

Straffen en belonen kan helpen, maar het is niet genoeg

3) Nudging en sociale invloed

Dankzij het eerste boek over gedragswetenschap dat ik las – *Switch: How to change things when change is hard* – maakte ik kennis met een genuanceerdere kijk op menselijk gedrag.⁶ De auteurs stellen dat we de neiging hebben om weerstand tegen verandering als een ‘mensenprobleem’ te zien: we reageren erop door mensen te bekritisieren, over te halen of te straffen.⁷ (Dat is precies wat ik deed: ik probeerde leerlingen over te halen te gaan leren, beloofde hen als ze dat deden, strafte hen als ze dat niet deden.) Vaak echter willen mensen iets wel doen, maar raken ze door de situatie of hun emoties ontmoedigd. Bijvoorbeeld: in een casestudy in *Switch* werd de lezer gevraagd hoe je meer werknemers hun onkostendeclaraties op tijd kunt laten indienen.⁸ Mijn eerste gedachte was: door het afdwingen van de deadline, geef mensen die de declaratie te laat indienen geen vergoeding. Dat zou tijdig indienen moeten bevorderen, maar pakt het onderliggende probleem (dat mensen hun declaraties niet tijdig indienen) niet aan en het zou voor irritatie kunnen zorgen. De auteurs stelden daarentegen het volgende voor:

- Benadruk dat de meeste werknemers hun declaraties op tijd indienen (waardoor je anderen aanzet de norm te volgen).
- Zoek uit hoe werknemers die hun declaratie wel tijdig indienen dat doen (hebben ze een sluiproute?).
- Benadruk dat een collega hun declaratie moet verwerken (doe een beroep op sociale banden).⁹

Door *Switch* zag ik in dat overreding en handhaving niet altijd afdoende zijn om obstakels en emoties te bedwingen: ik leerde ervoor te zorgen dat verandering eenvoudiger en verleidelijker werd. Bijvoorbeeld: tijdens een gastcollege aan een universiteit sprak ik een student over haar ruzie met een vriendin. Later merkte ik dat ze nog steeds afgeleid was en niets van het hoorcollege meekreeg. Eerder zou ik haar hebben gevraagd ‘op te letten’, en dat had ze misschien wel gewild, maar het zou erg lastig voor haar zijn geweest. Nu gaf ik haar een eenvoudige opdracht waarmee ik haar aandacht stuurde: ik vroeg haar om voor het einde van de lezing een briljante vraag te stellen. “Wat, nu?” vroeg ze. “Ja!” Even later begon ze te stralen en stak ze haar hand op. Het eenvoudiger en verleidelijker maken van een verandering hielp me om leerlingen te laten leren – maar het resultaat was niet altijd blijvend.

Leerlingen een zetje geven – door verandering eenvoudig en verleidelijk te maken – helpt

4) Gewoontes kweken

Als ik met leraren praat over het laten leren van leerlingen zijn de meest voorkomende vragen: “Hoe kan ik mijn leerlingen motiveren te leren?” en “Hoe kan ik leerlingen hun eigen leerproces laten sturen?” Ik ben er steeds meer van overtuigd geraakt dat een derde vraag belangrijker is: Hoe kan ik leerlingen helpen goede gewoontes aan te nemen?

Motivatie

Het lijkt logisch om te proberen je leerlingen te motiveren. Leerlingen die zich vervelen doen minder hard hun best en presteren slechter¹⁰ (en leerlingen zeggen dat ze zich een groot deel van de tijd vervelen).¹¹ Maar het is onmogelijk om elke leerling elke les te motiveren. Ten eerste zijn leerlingen niet gemotiveerd in algemene zin, maar raken ze gemotiveerd door specifieke zaken: Alex schrijft graag verhalen, Abdi houdt van discussieopdrachten en Anna vindt wiskundesommen leuk. Er zijn maar weinig opdrachten (of onderwerpen) die hen allemaal zullen motiveren. Ten tweede fluctueert motivatie: die wordt minder als leerlingen moe worden, het lastig vinden of iets leukers tegenkomen. We hopen dat leerlingen gaan leren als ze gemotiveerd zijn. Maar hoewel beter presterende leerlingen over het algemeen gemotiveerder zijn, wil dat nog niet zeggen dat hun gemotiveerdheid hun prestatie veroorzaakt. Sterker nog, onderzoekers hebben het tegenovergestelde vastgesteld: als leerlingen goed in wiskunde zijn, raken ze gemotiveerder (maar niet andersom). En als ze goed kunnen lezen, willen ze meer lezen (maar niet andersom).¹²

Door gemotiveerdheid na te streven kunnen we ook in de verleiding komen om eenvoudigere en leukere opdrachten en onderwerpen te kiezen, ten koste van alternatieven die lonender maar uitdagender zijn. Ik zeg niet dat we helemaal niet moeten proberen om leerlingen te motiveren: ze moeten wel aan het werk willen gaan (in hoofdstuk 2 wordt uitgebreid ingegaan op manieren om leerlingen te motiveren). Maar motivatie is grillig en vluchtig: het is niet het geheim achter goede prestaties en ernaar streven zal niet elke leerling aan het leren krijgen. Het beste doel (en de beste motivator) is het leren zelf.

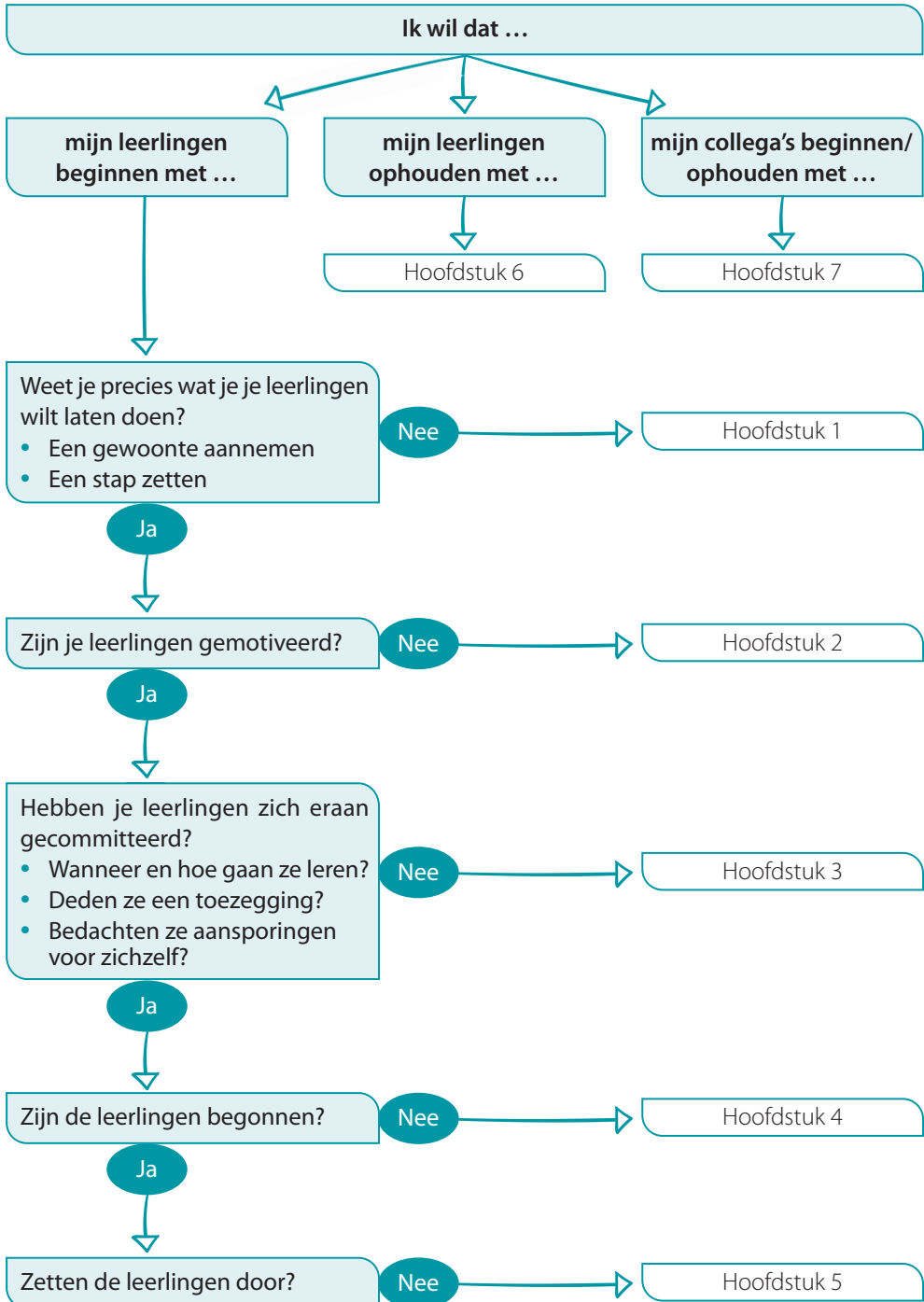
Motivatie helpt, maar het is beter om goede prestaties na te streven

Zelfregulatie

Ook zelfregulatie helpt leerlingen bij het leren: ze presteren beter als ze zelf mogen bepalen hoe ze een opdracht aanpakken, zelf hun vooruitgang kunnen bepalen en hun aanpak daaraan kunnen aanpassen.¹³ Maar zelfregulatie is lastig. Stel je een leerling voor die moeite heeft met concentreren, of een leerling die een onhandige aanpak heeft gekozen voor een bepaald probleem. Zelfregulatie vraagt hen dan om:

- eraan te denken dat ze even moeten stoppen met werken om te kijken wat ze aan het doen zijn;
- te beseffen dat hun huidige aanpak niet werkt;
- een betere aanpak te kiezen;
- die aanpak te volgen.

Waar kan ik het beste beginnen?

HOE BEPALEN WE WELKE VERANDERING WE VAN LEERLINGEN VRAGEN?

- Maak de verandering **S**pecifiek: bepaal welke verandering prioriteit heeft en kies dan een effectieve gewoonte of kleine stap om die te bereiken
- **I**nspireer en **M**otiveer je leerlingen zodat ze waarde hechten aan die verandering
- Stel een **P**lan op voor verandering: vraag leerlingen zich eraan te committeren
- Zorg dat het **E**envoudig wordt om in actie te komen
- Zorg voor een fo**L**low-up: help leerlingen door te zetten

Het probleem

Al onze leerlingen kunnen iets verbeteren. Bijvoorbeeld:

- Ellie omschrijft Julian, de vijfdejaars aan wie ze scheikunde geeft, als “slim, maar vaak lui. Hij leidt zijn klasgenoten regelmatig af en verstoort vaak de les. Hij wil de hele tijd aandacht van mij of zijn medeleerlingen: het maakt hem niet uit of het positieve of negatieve aandacht is, als het maar aandacht is.”
- Adele heeft vier leerlingen die “woorden niet in stukjes willen hakken om ze te kunnen spellen. Als ik ze eraan herinner en aanmoedig een klankkaart te gebruiken en het woord te hakken, is hun spelling goed. Zonder steun spellen ze ‘kinderen’ als ‘kirren’.”
- Richard maakt zich zorgen om de “schoolbrede apathie ... De ernstige verstoringen op school in het algemeen hebben we aangepakt, maar we worstelen echt met de houding van leerlingen als het op leren aankomt. We willen een cultuur opbouwen waarbinnen je best doet de norm is.”

Hoe je elke leerling laat leren – wat je daarvoor moet veranderen – is echter misschien niet zo duidelijk als het lijkt. Ellie wil bijvoorbeeld dat Julian harder werkt, minder aandacht vraagt en de anderen niet zo afleidt: waar moet ze beginnen en wat moet ze precies van hem vragen? We willen misschien alles wel veranderen, maar dat zou al onze tijd opslokken en ons uitputten. Wat geven we prioriteit?

Het principe: Specificeer de verandering

Om leerlingen te laten leren, moeten we eerst specificeren wat we ze willen laten doen. Dit betekent dat we de belangrijkste uitdaging moeten bepalen en daarna een effectieve gewoonte of behapbare stap moeten kiezen waarmee die uitdaging wordt aangepakt.

Als je de verandering hebt gespecificeerd, wordt het gemakkelijker om de leerlingen ervan te overtuigen in actie te komen (hoofdstuk 2), die activiteit te plannen (hoofdstuk 3), te beginnen (hoofdstuk 4) en door te gaan (hoofdstuk 5).

1.1 Als er veel gewenste veranderingen zijn

Er zijn wellicht veel dingen die we leerlingen graag anders zien doen. Maar het zou veel te vermoeiend zijn om die allemaal te veranderen, en de kans dat het allemaal lukt is klein: we moeten prioriteiten stellen. Bijvoorbeeld: we willen misschien dat Sofia zich beter concentreert, actiever meedoet en haar antwoorden beter structureert – maar we kunnen niet verwachten dat ze dat allemaal tegelijk doet en haar daar ook niet in bijstaat. Dus moeten we beginnen met de belangrijkste stap: de verandering die de andere veranderingen mogelijk maakt. Dat is gemakkelijker als je de stappen in gedachten op rij zet.

Casus 1: een goed begin van de les

Wat is de situatie?

Mark vindt het lastig om zijn leerlingen aan het begin van de middag aan het leren te krijgen. In kleine groepjes komen de leerlingen vanaf het speelplein naar binnen, waarna ze naar hun jashaak en vervolgens hun stoel rennen. Ze zijn opgewonden en het duurt lang voordat ze aan hun eerste opdracht beginnen, wat Mark frustrerend vindt. Soms kost het hem moeite om de les op de rit te krijgen. Als het niet goed loopt, herhaalt hij wat hij wil, maar de volgende middag lijken zijn leerlingen het alweer vergeten te zijn. Mark overweegt zijn leerlingen in een rij op te stellen voordat ze naar binnen mogen en meteen straf uit te delen als iemand zich niet rustig gedraagt. Anna, Marks mentor, vreest dat dit er niet voor zal zorgen dat de leerlingen zich beter concentreren. (Dit is een situatie waar veel nieuwe leraren en veel mentoren mee te maken krijgen.)

Neem eventueel de tijd om eerst zelf even te bedenken wat jij zou aanraden voordat je mijn voorstellen leest:

1. Wat is de belangrijkste uitdaging? Welke gewoonte of stappen zouden die uitdaging aanpakken?
2. Hoe zou jij leerlingen inspireren om aan het werk te gaan?
3. Hoe zorg je ervoor dat leerlingen zich committeren aan dat wat je wilt dat ze gaan doen?
4. Hoe kun je het eenvoudig maken?
5. Hoe kun je leerlingen helpen door te zetten?

Stap 1) Benoem de verandering

Anna wil dat Mark begrijpt dat het doel is om leerlingen snel aan het werk te zetten en dat het daarvoor wel nodig is om leerlingen rustig te krijgen, maar dat dat niet voldoende is. Marks doelen zijn ambitieus maar vaag: hij wil een "positieve, motiverende en veilige leeromgeving creëren". Ze helpt Mark in te zien dat de belangrijkste uitdaging is dat hij ervoor moet zorgen dat alle leerlingen zo snel mogelijk aan het werk gaan.

Vervolgens somt Mark op wat leerlingen allemaal doen aan het begin van een les: hun jas ophangen, boek pakken, blaadjes uitdelen, kijken wat er op het bord staat, enzovoort. Anna helpt Mark zijn lijst te vereenvoudigen en er alles af te halen wat niet direct belangrijk is: Mark parkeert vragen over huiswerk en laat de boeken uitdelen door één leerling. Zo houdt hij een eenvoudige gewoonte over die de leerlingen kunnen uitvoeren als ze het lokaal binnenkomen: hang je jas op, ga zitten, pak je spullen, ga aan het werk.

Anna wil dat Mark verder kijkt dan een eenvoudige routine en een effectieve gewoonte ontwerpt die zijn leerlingen blijvende voordelen biedt. Ze vertelt dat het een goede eerste taak voor iedere les zou zijn als de leerlingen hun boek nog eens zouden doornemen, zichzelf overhoren over recente onderwerpen en een sterretje zetten bij alles wat ze fout hebben. Als Mark ze dit heeft bijgebracht, wordt het eenvoudiger voor leerlingen om aan het werk te gaan: zo heeft Mark zijn handen vrij om de laatkomers rustig te krijgen. Het is ook een vruchtbare gewoonte: hij bevordert retentie en activeert voorkennis die de leerlingen in de les kunnen toepassen. (Ook krijgt Mark zo inzicht in wat zijn leerlingen lastig vinden en ontwikkelen die leerlingen een vaardigheid die ze breder kunnen inzetten.)